

DOCUMENTE DIN SFÂNTUL MUNTE ATHOS, DESPRE BISERICI ȘI MĂNĂSTIRI DE SECOL XVII DIN SUDUL MOLDOVEI

Lect. univ. dr. Mihaela Denisia Liușnea

Mănăstirile reprezintă locașuri de închinare, dar și de cultură. În veacul al XVII-lea, când creșterea presiunii otomane a determinat o accentuare a influenței bizantine în cultura românească¹, acestea devin puntea de legătură între spiritualitatea răsăriteană ortodoxă și cea românească, chiar și atunci când un Ieremia Movilă considera că influențele venite de la sudul Dunării erau „străine tradiției și obiceiurilor pământene”². Sunt, de altfel, timpuri în care oamenii devin, cum afirmă Zamfira Mihail, mai înțelepți,³ secolul al XVII-lea fiind un veac de renaștere politică și culturală.

Prin închinare, mănăstirile și bisericile devin metoc (mănăstire închinată), chilie sau stavropighie a mănăstirilor de la Sfântul Munte Athos sau a celor din Ierusalim, Sinai, la Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria și Antiohia, ceea ce va însemna cu adevărat un dezavantaj economic. Dar din punct de vedere spiritual, aceste locașuri sfinte au avut de câștigat, fiind în relație directă și necondiționată cu marile centre ale spiritualității ortodoxe răsăritene, ce le-au ajutat să dăinuiască peste timp, chiar și atunci când pe locul lor nu a rămas nici o piatră care să amintească de ele. Parcă

1. Pavel Blaj, *Ideologia politică din Țările Române și Europa est-centrală; conexiuni și interferențe (sec. al XVII-lea)*, în „Analele Universității din Suceava”, S.N. 2 (12), 1996, p. 146.

2. Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București, 1992, p. 71.

3. Zamfira Mihail, *Le sens du temps dans l'oeuvre de Nicolae Spathaire Milesco*, în Al. Zub coord., *Le temps et changement dans l'espace roumaine*, Iași, 1991, p. 63.

istoria recompensează cumva răbdarea și jertfa acestor monahi care au făcut din zidirile respective altare de închinare, păstrând în bibliotecile din Sfântul Munte Athos documente cu amănunte despre locașuri, dintre care unele nu mai sunt.

1. Mănăstirea „Sf. Gheorghe“ din Ismail

Pe malul stâng al Dunării, pe brațul Chilia, la periferia orașului Ismail (astăzi raionul Ismail, reg. Odesa, Ucraina), se află Mănăstirea „Sf. Nicolae“ („Cetatea“), construită în secolul al XV-lea de călugări veniți din Sfântul Munte Athos.

Se știe că doamna Ruxandra, soția lui Alexandru Lăpușeanu, domn al Moldovei (1552-1561; 1563/1564-1568), a dăruit călugărilor din Mănăstirea athonită „Caracal“, la 1588, suma de 35 000 de lei, cu care urma să fie răscumpărată biserica „Sf. Gheorghe“ de la pașa Mustafa Celebi. Biserica fusese confiscată de sultanul Selim⁴.

În anul 1641, prin document patriarhal, mănăstirea a devenit stavropighie a Patriarhiei din Constantinopol, după cum se menționează în notițele arhiepiscopului Pskovului, Arsenie Stadnițchi.⁵ În același an, biserica mănăstirii a fost reparată și transformată în filială a Mănăstirii „Caracal“ de la Athos. Cât privește aspectul ei, F.C. Rosetti o descrie ca fiind „cea mai frumoasă“ din oraș, micuță, cu turnuri drepte și ascuțite, având ca dimensiuni: 6 m lungime și 5 m înălțime.⁶ Planul bisericii, un dreptunghi alungit, încheiat cu o absidă semicirculară, este o sinteză între „biserica-sală“ și cea în formă de „cruce bizantină“, inserția fiind marcată printr-o turlă cu un tambur pe pandantive.⁷ Cele patru arce din centru, ce preiau greutatea elementelor de construcție din registrul superior, sunt susținute de piloni, în timp ce transeptul median este flancat de compartimente boltite cilindric, altarul fiind acoperit cu o calotă semisferică. Brațele crucii sunt evidențiate pe fațadele laterale, prin intermediul unor timpane supraînălțate și prin ferestre cu frumoase ancadramente. Peste pridvor a fost înălțat un turn clopotniță în patru laturi.

În 1810, mănăstirea trecea în subordinea Mănăstirii „Trei Ierarhi“

4. Document aflat la Mănăstirea „Caracal“ din Muntele Athos. Apud Luminița Ilvițchi, *Mănăstirile și schiturile din Basarabia. Aspect comparativ*, Chișinău, 1999, p. 51.

5. *Ibidem*.

6. *Ibidem*.

7. Vezi și studiul doamnei M.Șlapac, în „Basarabia“, 12, 1995.

din Iași.

În perioada 1856-1888, când județele din sudul Basarabiei (Cahul, Bolgrad și Ismail) au revenit, conform Conferinței de la Paris (1856), României, mănăstirea a fost refăcută.

2. Mănăstirea „Sf. Gheorghe“ din Galați

Ctitorită la 1664, prin „osârdia Dumnealui Hagi Mihalachi“, mare negustor, 1 aprilie 1665⁸ (după cum o mărturisea pisania de deasupra intrării), în timpul voievodului Eustratie Dabija (1661-1665) (fig. 1).

Fig. 1. Pisania Mănăstirii „Sf. Gheorghe“ din Galați

Fortificată ca și Mănăstirea „Precista“ de lângă ea, la cca 300 m distanță, mănăstirea a fost închinată Sfântului Mormânt de la Ierusalim, devenind metoc al acesteia. Întrucât despre această mănăstire am mai scris, nu o să revin asupra ei decât din perspectiva completării datelor referitoare la sfântul locaș⁹.

Ctitoria sfântului locaș s-a înscris, cu siguranță, în cadrul susținutei activități de primenire și re-deșteptare pe care o anunțase Miron Barnovschi-Vodă (1626-1629; 1633), încă din 1627, prin reforma

8. N. Velichi, *Inscripția Bisericii Sfântul Gheorghe din Galați*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, VII, 1914, p. 34 - autorul menționează anul 1664, însă N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ed.II, vol. I, București, 1929, p. 231 și G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 192, amintesc de anul 1665, dată pe care Paul Păltănea o consideră greșită v. P. Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până în 1918*, I, Galați, 1994, p. 96.

9. Mihaela-Denisia Liușnea, *Un monument dispărut - Mănăstirea „Sf. M.Mc. Gheorghe“ din Galați*, în Mousaios, VI, Buzău, 2001, p. 161-170 și *Mănăstirea „Sfântul Mare*

ce dădea clerului moldovean o nouă rânduială¹⁰. Aceasta a fost încurajată mai cu seamă după ce, cu o deosebită pompă și cu binecuvântarea patriarhului Partenie al Constantinopolului, au fost aduse, în 1641, în Moldova, prin Galați, moaștele Sfintei Cuvioase Parascheva. Astfel, la 1647, frații Dia și Șerbu ctitoriau Mănăstirea Precista¹¹, la 1648 se înălțau zidurile bisericii Sf. Dumitru¹², la 1661/1665 era construită biserica Sf. Nicolae a Episcopiei, Sf. M. Mc. Gheorghe la 1664 și către finele secolului, Mavromol, ctitorie domnească¹³.

3. Mănăstirea Precista din Galați

Mănăstirea, ctitorită la 1647 de către Dia și Șerbu, fiii lui Coman din Brăila¹⁴, din piatră, cu trei turlle zvelte, cu cruci mari aurite în vârf,¹⁵ fortificată, era închinată la Mănăstirea Vatoped¹⁶, din Sfântul Munte Athos, pe la

Mucenic Gheorghe“ din Galați - Monument, în *Teologie și educație la Dunărea de Jos*, II, Galați, 2003, p. 280-286.

10. Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 267-277.

11. Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 93.

12. *Ibidem*, p. 90. Autorul o consideră ctitoria lui Vasile Lupu, menționând că nu se știe în ce an a fost construită. *Călători străini despre Țările Române*, București, 1975, p. 227.

13. Paul Păltănea, *op. cit.*, p. 99. Autorul precizează că este ctitoria domnitorului Gheorghe Duca și a fiului său, Constantin.

14. Radu Perianu, *Un negustor brăilean prieten cu Matei Basarab*, în „Revista istorică română“, XVI, 1946, p. 352-353.

15. Paul din Alep, în *Călători străini prin Țările Române*, VI, București, p. 26.

16. Mănăstirea Vatoped de la Sfântul Munte Athos este a doua în ierarhia mănăstirilor athonite și a fost construită, se pare, de chiar împăratul Constantin cel Mare (324-337). Distrusă de Iulian Apostatul și refăcută de Teodosie cel Mare (379-395), ca mulțumire că Maica Domnului i-a salvat fiul de la înec (pe Arcadie). De aici și numele *vato* - tufă și *paedion* - copil. Distrusă iar de pirați în veacul al X-lea, a fost reconstruită de trei oameni cu avere din Adrianopol, Atanasie, Nicolae și Antonie, îndrumați fiind de Sfântul Atanasie Athonitul. Pisania de pe arsanaua (portul) mănăstirii (în marmură albă) datând de la 1496, îl înfățișează pe Ștefan cel Mare care își închină ctitoria Mântuitorului Hristos și Maicii Sale. Danii au mai făcut domni români ca Neagoe Basarab (1512-1521), Alexandru Lăpușneanu, Ieremia Movilă (1595-1600; 1600-1606) și Vasile Lupu (1634-1653; 1653). Mănăstirea Vatoped a avut 24 de metocuri în Țările Române, printre care cele mai importante au fost: Mănăstirea Golia din Iași, Mănăstirea Slatina din Suceava și Mănăstirea Precista din Galați. Silviu-Andrei Vlădăreanu, *Lavra cea mare de la Vatoped*, în „Lumea credinței“, martie, 2004, p. 38-41.

1780, după cum menționează o anafora a boierilor Țării Moldovei.¹⁷ În ceea ce privește arhitectura locașului este de menționat inovația specifică pentru început de secol XVII, plasarea unui turn clopotniță în corpul bisericii, pe nartex, podul fiind întărit.¹⁸

Mănăstirea mai este menționată într-un hrisov de la Grigore Alexandru Ghica voievod (1764-1767; 1774-1777) din 1766 noiembrie 15, dat spitalului din Mănăstirea Sf. Spiridon din Iași și un altul de la Constantin Dimitrie Moruzi voievod (1777-1782), de la 1778, septembrie 9.¹⁹

4. Mănăstirea „Sf. Dumitru“ din Galați

Mănăstirea, a cărei existență este menționată de arhidiaconul Paul din Alep, fiul și secretarul patriarhului Macarie al Antiohiei, în timpul călătoriei pe care o face în Moldova și Rusia la 1650-1659, este ctitoria lui Vasile voievod²⁰, la 1648.

La 1756 (7264) mănăstirile „Precista“ și „Sf. Dimitrie“ aveau același epitrop, Gherasim Sevastias, după cum pare să ateste un document ce purta pecetea lui Matei Ghica voievod.²¹

La 1641, când ajunge în Galați, Bakșič amintește de „o biserică mare de zid și frumoasă, ridicată de domn și închinată Sf. Mucenic Dumitru“.²² Și această mănăstire era închinată, la 1780, la Mănăstirea Vatoped din Sfântul Munte Athos²³. La acea dată, epitrop era, de 21 de ani, kir Anania Sevastias, iar egumen era Anania Nicodim.²⁴

Și Mănăstirea „Sf. Dumitru“ este menționată în hrisovul de la Grigore Alexandru Ghica voievod, din 1766 noiembrie 15, dat spitalului din Mănăstirea Sf. Spiridon din Iași și cel de la Constantin Dimitrie Moruzi voievod, de la 1778 septembrie 9.²⁵

La 1817, un catastif al metohului „Sf. Dimitrie“ menționează că locașul

17. *Anafora boierilor Țării Moldovei cu privire la împărțirea venitului cântarului de la Galați între mănăstirile Precista și Sf. Dimitrie din acest oraș, 1780 martie 4*. Documentul se păstrează la Mănăstirea Vatoped din Sfântul Munte Athos și ne-a fost pus cu generozitate la dispoziție de domnul Florin Marinescu, de la Institutul de Studii Neoeleiene din Atena.

18. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965.

19. *Anafora boierilor Țării Moldovei din 1780 martie 4*.

20. *Ibidem*. Vasile Lupu.

21. *Anafora din 1756 februarie 15*, menționată în *Anafora din 1780 martie 4*.

22. *Călători străini*, V, p. 227.

este închinat Mănăstirii „Sf. Pavel“ din Sf. Munte Athos.²⁶ În catastif sunt menționate piese de inventar aparținând mănăstirii:

„Veșminte și cărți: 2 Evanghelii, 3 feloane vechi, 3 patrafire vechi, 1 stihar vechi, 12 Mineie, 2 Trioduri, 1 Penticostar, 6 icoane mari, 6 icoane mai mici, 5 sfeșnice, 7 candelă de sticlă, 1 scaldătoare de aramă [cristelniță], 1 clopot, 1 pivă de piatră, 1 căruță nemțească legată cu fier, 1 poloboc cu 10 vedre de vin, 3 poloboace deșarte și multe altele.“²⁷ În continuare, documentul amintește de un cuțar pecetluit ce păstrează, la Mănăstirea „Trei Ierarhi“ din Iași, argintăria și veșmintele bune ale mănăstirii: „3 stihare bune, 3 patrafire, 4 feloane, 4 sfeșnice, 1 potir de argint cu toate ale sale, 7 candelă de argint și altele“.²⁸

Mănăstirea avea la 1871 și 14 pogoane vie, o cramă, un teasc, o casă, 13 căzi și altele la Țifești și cinci moșii în ținutul Covurluiului sau Galați, după cum urmează: „Oancea, fără sat, în hotar cu moșia Pietrosul, până în apa Prutului; Pietrosul, cu sat numit Rogozei, hotarul trece peste Prut, cu mori umblătoare în apa Prutului și cu alte vaduri de moară; Bălăcelu, fără sat, aproape de Pietrosul; Grăpenii, cu sat și cu mori în apa Horincii; Gheo-noaia, fără sat, cu vaduri de moară în apa Băneasa“.²⁹

La toate acestea se mai adaugă, ca aparținând mănăstirii, 20 de pogoane de vie, cu livezi și grădină în ținutul Tecuci, la podgoria Crucii, robi țigani (Veliscu fierar, Gheorghe potcovar și Panaghiot cu familiile lor), precum și un han „cu locul său“ lângă mănăstire, o casă aproape de poarta mănăstirii și o alta aproape de Hagi Adam.³⁰ Mai sunt menționate în document 8 locuri cu bezmen „date la mai mulți târgoveți“ (Vele abagiu, Gheorghe solonidrin, Stoian cojocar, Dinu sacagiu, Pavel abăgeriul), un loc la poarta Mănăstirii Precista și 4 scutelnici ai mănăstirii.³¹

În patrimoniul sfântului locaș se mai aflau hrisoave și scrisori: „Hrisovul

23. *Anafora* din 1780 martie 4.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*.

26. *Catastif al metohului „Sf. Dimitrie“ din Galați, închinat la Mănăstirea Sfântul Pavel, din 1871 ianuarie 1*. Și acest document se păstrează la Sfântul Munte Athos și ne-a fost pus la dispoziție de domnul Florin Marinescu. Mănăstirea „Sfântul Pavel“ din Sfântul Munte Athos a primit daniile de la Ștefan cel Mare (1457-1504), Neagoe Basarab, Matei Basarab (1632-1654), Constantin Brâncoveanu (1688-1714).

Mănăstirii Mavromol, care se află la Iași, la Mănăstirea Golia, în mâna lui Țigara; hrisoavele pentru cântarul din Galați (1/2 a Mănăstirii Sf. Dumitru și 1/2 a Precistei) se află la Iași, la Golia, în mâna lui Andrei Pavli (unul de la Ghica vv. și unul de la Constantin Moruz vv.) și altele.³²

Documentul poartă semnătura ieromonahului Grigorie.

5. Mănăstirea „Sf. Ioan Botezătorul“ din Galați

Ctitorie a lui Sava Țopa, mănăstirea a fost „zidită pe locul unde a fost mai înainte târgul Galaților“, la [Ți]glina, după care fiind pe malul Dunării, apele au surpat-o, ca și casele, târgul fiind mutat de Vasile vodă care a ridicat o mănăstire nouă, „Sf. Dimitrie“.³³

După surparea și pustiirea acestei mănăstiri, veniturile ei au revenit Mănăstirii Precista, „fiind și Precista închinată la Vatopedi, unde fusese și sfeti Ioan închinat“.³⁴

Analiza documentelor ce se păstrează în bibliotecile mănăstirilor de la Sfântul Munte Athos va putea cu siguranță să aducă la lumină încă multe alte aspecte ale relațiilor pe care bisericile și mănăstirile românești le-au întreținut în calitate de locașuri închinat. În același timp, aceasta ar putea oferi ocazia completării informațiilor pe care le avem despre societatea românească din secolele XVII-XVIII.

27. *Ibidem.*

28. *Ibidem.*

29. *Ibidem.*

30. *Ibidem.*

31. *Ibidem.*

32. *Ibidem.*

33. *Ispisoc de la Vasile Voievod*, menționat în *Anaforaua din 1780 martie 4*.

34. *Ibidem.*